

MAG ELS MEER DOEN DAN ZITTEN EN LUISTEREN IN DE KLAS ?

Wat kan je doen om kinderen zelfstandiger in de klas te laten meewerken

De taak van de moderne onderwijzer beperkt zich niet tot het overdragen van kennis, maar omvat veel meer. Naast het verstandelijk aspect van de opvoeding is de onderwijzer goed geplaatst om bij de kinderen een emotionele en sociale opvoedingsfunctie te vervullen. Is het voor de normaalstudent (enigszins) mogelijk om zich te "trainen" in het lesgeven, dan valt het sociale en emotionele pakket van zijn taak naast die oefenstunden, aangezien hij meestal maar fragmentarische contacten kan onderhouden met de kinderen uit de oefenschool. Meestal komt de jonge leerkracht dan ook met veel verwachtingen en theoretische wetenswaardigheden rond dit onderdeel van zijn taak voor de klas. Maar elke onderwijzer moet op zijn eigen persoonlijke manier deze zaken aanpakken.

Een heel belangrijk hulpmiddel hierbij, een uitgangspunt is dat hij de kinderen ernstig neemt. Dit betekent dat hij naar zijn leerlingen luistert, hen probeert te begrijpen en te aanvaarden. Deze aanpak heeft echter weinig kans om te slagen en leidt tot uitzichtloze discussies en onzinnige situaties, waar de kinderen niets bij leren en die de klassfeer uithollen, wanneer de leerkracht verzuimt om zichzelf, met zijn hele persoon, te engageren. Zo ontdekte ik dat ik zelf zelfbewuster aan de klasgesprekken moest deelnemen, wilden die slagen. Ik kon niet vrijblijvend deelnemen aan de gesprekken. Het onderwerp moest mij ook raken, wilde ik de kinderen beter begrijpen. Het waren de principes van Paolo FREIRE die ik diende toe te passen, al leerde ik die pas later kennen.

Ik wil in de volgende alinea's een paar door mij gebruikte werkwijzen en kerngedachten aanhalen, die mij hielpen om een betere relatie op te bouwen met mijn leerlingen. De bedoeling was de kinderen te helpen bij hun zoeken naar zelfstandigheid. Het viel mij op dat leerkrachten de kinderen nogal onzelfstandig houden of maken, door alle problemen voor hen op te lossen en zoveel mogelijk problemen al bij voorbaat te voorkomen. Terwijl wij goed weten dat men slechts kan leren door problemen op te lossen. Om de kinderen aan te zetten tot meer zelfstandigheid ontwikkelde ik enkele werkwijzen.

De dialoog

Klasgesprekken en kringgesprekken zijn een eenvoudig middel. In mijn tweede leerjaar hield ik elke week een kringgesprek tijdens de les van "wellevendheid". Dat gesprek handelde dan over een of ander facet van sociale opvoeding. In die kringgesprekken kreeg ieder kind eenmaal de kans om over het onderwerp iets mee te delen. Andere kinderen onthielden zich op dat moment nog van commentaar tot ieder aan de beurt was geweest. Daarna mochten vragen of opmerkingen gegeven worden. Daarvoor had ieder kind een "kaartje". Eens het kaartje opgebruikt was zijn beurt voorbij. Dan kon hij enkel nog gevraagd worden. Dit systeem bedacht ik om te vermijden dat het een onderonsje werd tussen vlotte praters. Op die manier vermeed ik ook dat het kringgesprek uitliep in een al te uitzichtloze discussie. Het viel op dat kinderen het helemaal niet zo moeilijk hebben om hun mening te verwoorden. Zelfs kinderen die het moeilijk hebben met taal. Hetgeen ze te zeggen hadden lag immers in hun eigen belangstellingssfeer. Het is prettig praten op die manier. Veel aangenamer dan het beantwoorden van vraagjes bij de leestekst over "de zolder van mijn oom". Het geheel werd afgerond met een samenvatting van wat er tijdens het gesprek werd gezegd. Dit gebeurde eerst door de leerkracht zelf, later door een kind dat vooraf als "gespreksleider" werd aangeduid.

In mijn huidige klas kwam het nog niet tot een echt kringgesprek, omdat de stap mij te groot leek enerzijds en anderzijds omwille van organisatorische moeilijkheden, waar we zo vlug mogelijk een oplossing moeten voor vinden.

Het kringgesprek leert het kind op die manier verwoorden wat het belangrijk vindt. Het leert ons hoe het reageert op de wereld rond ons. Het nadeel van een gepland kringgesprek is dat het gepland is in de tijd en meestal ook met betrekking tot het onderwerp. Op die manier gaat veel van wat kinderen gedurende de week te vertellen hebben, verloren omdat het niet de tijd is om erover te praten of omdat de tijd van het kringgesprek te beperkt is. Het is wel een goede stap in de juiste richting. Om de nadelen op te vangen kan je een "nulste lesuur" inlassen.

Het nulste lesuur

De term "het nulste lesuur" is ontleend aan de werken van Luc VERSTEYLEN, waar hij spreekt over het onderwijs. *"Met welke recht beginnen wij eigenlijk op alle scholen altijd meteen met het eerste lesuur ? Weten wij dan wat er in de leerlingen omgaat ? Of ze in staat zijn om naar onze les te luisteren ?*

Ik heb deze manier van werken toegepast. Alvorens de les te starten konden de leerlingen spreken over wat hen bezighield. Ik kwam op die manier heel wat te weten over de kinderen. Ik begreep hen beter en zij leerden zich vrij uit te drukken. Spanningen in de klas konden heel dikwijls uit de wereld geholpen worden omdat erover gepraat kon worden. We zochten samen een oplossing en de kinderen aanvaardden beter elkaars fouten en konden beter toegeven dat ze verkeerd hadden gehandeld, omdat er niet onmiddellijk een straf zou op volgen.

Een succes dus op dit gebied. Maar weer zijn er nadelen aan verbonden. Het kan ontzettend lang duren eer iedereen zijn zegje heeft gedaan. Voor de kinderen was het bijzonder vervelend wanneer zij buiten de toegemeten tijd vielen. Ik moest dus een alternatief zoeken dat de waardevolle elementen uit het nulste lesuur behield en in tijd wat spaarzamer uitviel. De oplossing vond ik pas nadat ik ook problemen kreeg met een andere manier van werken : "kind van de week." (omdat er meer weken in een jaar zijn, dan kinderen in mijn klas : gelukkig maar !)

Kind van de week

Ik weet niet meer precies waar ik het vandaan heb gehaald, maar het idee van een kind van de week komt uit een of ander boekje uit de bibliotheek. Het bestaat hieruit dat in de klas een plekje voor handen is, waarop kleine blaadjes kunnen gespeld worden. Elke maandag wordt een kind geloot dat voor de rest van de week "kind van de week" is. De andere leerlingen beschikken over blanco-briefjes waarop ze gedurende de week iets moeten schrijven dat het kind van de week goed gedaan heeft. Dat kunnen allerlei vaardigheden zijn, iets dat het kind speciaal goed gedaan heeft die week. Voorwaarden zijn dat het om iets moet gaan dat ze zelf gezien hebben en dat het nauwkeurig omschreven is. In het begin liet ik de leerlingen de keuze over het aantal briefjes dat zij konden schrijven. Ze wisten de briefjes liggen en konden erover beschikken. Die stap naar vrijheid was echter te groot. Ze schreven maar aan en als neveneffect kreeg ik dat aan de hoeveelheid briefjes die een kind kreeg werd gemeten hoe populair het wel was. Dat was nu niet precies de bedoeling. De doelstelling ligt veel ruimer. Waar het in het begin vooral ging, was een sfeer uit de klas helpen waarin kinderen elkaar gingen plagen en verwijten voor allerlei prullen. Dat ging gepaard met verklikken en meer van die pesterijen. Door het invoeren van een kind van de week moesten de leerlingen zich ook eens de moeite getroosten om te kijken wat de medeleerlingen goed deden. Ze deden dat bijzonder goed en de sfeer verbeterde. Ik ontdekte ook dat ze het graag deden, en zo kreeg ik kinderen aan het schrijven die anders moeilijk iets op papier kregen. Op het eind van de week neemt het kind van de week de briefjes in ontvangst. Op die manier leren ze waardering uiten en

in ontvangst nemen, een grondregel van BOORAEM. Momenteel krijgt iedere leerling een drietal briefjes die het ijverig volschrijft. Dat betekent zo'n 50 "schouderklopjes" per week. Wanneer alle leerlingen aan de beurt zullen zijn geweest, hoop ik dat de kinderen het zullen aankunnen om dit idee voort te zetten zonder een specifiek kind van de week. Daartoe heb ik alvast een brievenbussysteem opgezet in de klas. Ik denk dat het brievenbussysteem en het kind van de week goed zullen kunnen gecombineerd worden.

Brievenbus

De bedoeling van het brievenbussysteem is kinderen de kans te geven zich te uiten op een minder tijdrovende manier dan "het nulste lesuur". Tegelijkertijd wil ik hierbij de mogelijkheid scheppen om nog andere mededelingen te doen, die van meer persoonlijke aard zijn. Het is soms moeilijk voor kinderen, en volwassenen, om een fout toe te geven in het openbaar. Soms zijn er dingen die je niet gezegd krijgt maar die je wel kan opschrijven. Achteraan in de klas staan net zoveel dozen als er kinderen zijn in de klas, plus één. Op elke doos staat een naam, en ieder die dat wenst kan in die doos een mededeling werpen die gericht is aan de persoon wiens naam op de doos staat. Het spreekt vanzelf dat de meester nog wat correspondentie te verwerken krijgt. Het is echter verheugend te zien dat ook kinderen onderling gretig gebruik maken van deze mogelijkheid. Een regel is dat niemand iets uit een doos haalt die niet van hem is. Tot hiertoe had ik daar geen last mee. Het is voor mij een zeer goede oplossing. Kinderen kunnen op die manier ongeveer alles kwijt aan elkaar, en krijgen daar meestal een reactie op.

Ik zouden
nog eens
moeten een
spelletje
met de maak
tafels doen
Wat voor spel-
letje kan ik niet
zeggen

Verder
ik soms zo
vervelend
ben (als R)

Je kan goed

les
geven

Leesteksten

Het leerplan leert ons dat er veel gelezen moet worden. En dat is zeker zo voor een tweede leerjaar. Ook mijn vierde leerjaar van dit jaar heeft het hard nodig om veel te lezen. Ik had al lang gemerkt dat vele teksten die de kinderen aangeboden worden ronduit vervelend zijn. Ik ben dan op zoek gegaan om teksten te vinden die de leerlingen aanspraken. Na wat zoekwerk heb ik een bundeltje kunnen samenstellen met leesteksten die de moeite waard zijn om gelezen te worden. Ze gaan meestal over kinderen van de leeftijd van de lezertjes, die ergens in een hedendaags milieu in een of andere situatie terecht komen. Naast het lezen zijn ze prima stof om over te praten. Meestal stel ik achteraf een paar vraagjes die de kinderen persoonlijk oplossen. Ze leren dat er niet noodzakelijk een juist antwoord bestaat. Ze leren dat ook hun mening kan gerespecteerd worden, en ondertussen denken ze na over wat zij als kind in hun milieu kunnen doen. Zoals eerder gezien is dit de meest gewone weg om tot zelfkennis te komen. Een tekst handelde over "zich klein voelen" :

Als ik eens miste in
de dansschool was ik
zeer beschaamt

Als ik in school was en als
de meester eens zei
jij bent welk ik mij klein

Een andere tekst handelde over "groot worden". De kinderen schreven er zelf de titel bij en vertolkten zo hun gevoelens :

flink zijn
 Gisteren bij mijn tante.
 Toen Els olt al.
 Ze is Kristien's dochter kan
 al veel.
 Ik was blij toen ik dat hoorde
 Ja ja bij mijn mene.
 Ze moet flink werken.
 Want ze was gister.
 En moeder kan alles niet doen.

Huistaak voor een hele week

Ik ben geen voorstander van veel huiswerk, maar het "school-reglement" eiste verleden jaar dat elke dag huiswerk werd meegegeven. Als invaller-leerkracht is het niet mijn taak om dat te veranderen en daarom gaf ik elke dag huistaak aan de kinderen. Het stoorde mij dat de kinderen steeds maar terugkeerden naar school met slordige werkjes, onaffe dingen of met verontschuldigen waarom ze hun huistaak niet gemaakt hadden. Sommigen hadden avonden dat ze bijna niet vrij waren omdat ze muziekschool, zwemles of iets dergelijks volgden. Maar wanneer ik die minder werk gaf, kwamen de andere leerlingen aandraven dat het niet eerlijk was. Toen besloot ik om de maandag het huiswerk op te geven voor de hele week. De kinderen moesten op die manier zelf beslissen wanneer ze het werk zouden maken. Voor sommigen werd het een harde leerschool. De allerlaatste dag moesten zij nog alles maken. Al vlug leerden zij van elkaar dat ze een soort planning moesten maken. Eens een paar maand verder bracht iedereen stipt en verzorgd zijn werk binnen op de gestelde datum. Achteraf vernam ik van de ouders dat zij deze werkwijze zeer positief vonden. Het had de kinderen een stukje zelfstandigheid bijgebracht, vertelde een ouder mij op de contactavond. En dat was toch ook de bedoeling.

Rekenfiches

Een probleem in mijn tweede leerjaar was het zinnig bezighouden van leerlingen die klaar waren met hun opdrachten. Nu is de stof van rekenen van het tweede leerjaar gemakkelijk onder te verdelen volgens zijn moeilijkheden. Ik

begon dus fiches te maken met telkens een hoeveelheid oefenstof rond eenzelfde moeilijkheid. Die fiches konden de leerlingen in een rood plastieken mapje steken. Zo konden zij de zwarte druk van de oefeningen duidelijk zien, maar de uitkomsten, in rode druk, bleven verborgen. Wie klaar was kon zelf zijn werk verbeteren door de fiche uit de rode map te halen en de rode uitkomsten te vergelijken met de eigen uitkomsten. Het werd een serieus werkje eer alles op poten stond, maar eens alles klaar konden de leerlingen op gelijk welk vrij ogenblik over de kaarten beschikken. Ik heb zelden met zoveel ijver zien werken aan rekenoefeningen. Met dit systeem kan elk kind op zijn eigen tempo, zonder druk van buitenaf, aan rekenen doen. Zo ervaren ze succes, en kunnen zij zonder hulp iets bereiken. Wanneer het helemaal niet gaat, kunnen zij de meester raadplegen, die beschikbaar is, omdat hij niet met alles tegelijk moet bezig zijn op die manier.

Een droom : vrije werktijd

Met het succes van de rekenfiches kwam bij mij het idee op om de kinderen een "vrije-werk-tijd" te geven. Tijdens deze werktijd zou elk kind kunnen werken aan iets van taal of rekenen dat hij verkiest : iets dat hij graag doet of iets waar hij last mee heeft. De leerkracht zou dan aanwezig zijn om bij te springen waar het niet zo best vlot. De bedoeling zou zijn, net zoals bij de fiches, dat iedereen aan zijn tempo aan zijn moeilijkheden kan werken. Ik heb het nog niet echt geprobeerd. Het leerplan laat het misschien niet toe, ik moet nog mijn plaats bepalen in de nieuwe school, ... Maar ik wil er zeker op doorgaan. Het zou de kinderen een bijkomende mogelijkheid bieden om zelfstandig aan hun eigen werk bezig te zijn. Het laat vrijheid binnen de gestelde eisen. Zoals NASH stelde : "door plezier in eigen kunnen te stimuleren, zal het kind beter tot zelfvertrouwen komen." Ik geloof dat kinderen van een lagere school dat aankunnen. Ik wil blijven geloven in de groei van ieder kind, niet door te forceren maar door te vertrouwen.

Thema werk

Aansluitend bij het voorgaande wil ik het hier nog hebben over "thema-werk". Ik probeer zoveel mogelijk de lessen van W.O. te bundelen in thema's. De leerlingen kunnen meehelpen bepalen wat in zo'n thema kan komen. Zij zoeken zelf teksten en documentatie. Zo blijft de leerstof dicht bij de leefwereld van het kind. Met die teksten en foto's maken we samen een "bibliotheekboek". We bundelen de gegevens die verzameld werden in een, meestal lijvig, boek, dat dan in de klasbibliotheek komt. Ook deze werkwijze geeft mij voldoening, en de hoeveelheid materiaal bewijst

dat de kinderen er ook iets aan hebben. Temeer daar het boek achteraf gretig gelezen wordt. De bladzijden worden netjes geschreven, soms getypt, en dikwijls zijn ze voorzien van kleurrijke illustraties en vrolijke versieringen. Zo kunnen de leerlingen ook iets van elkaar leren. Ze leren zelfstandig iets opzoeken, hulp vragen aan deskundigen (broers, zussen, ouders, ...) De brievenbus speelt ook hier een grote rol. Het belangrijkste, de leerstof, wordt dan op stencil aan de leerlingen gegeven. Samen met werk uit de taalles of de tekenles, die bij het thema past, wordt dan nog een individueel boekje gemaakt. Ze vinden er zaken in terug die zij aangebracht hebben. Dit zet aan tot een vlotter leren van de leerstof. Of hoe zelfstandigheid leidt tot beter-lerende kinderen ...

Het spreekt vanzelf dat deze werkwijzen niet losstaand zijn, maar kaderen in een gedachtengang en gevolg zijn van een zoeken naar de uitwerking van een aantal ideeën. Het zou spijtig zijn mochten ze lukraak in een klas geïmporteerd worden zonder de omringende ideeën. Het is echter wel belangrijk om deze werkwijzen kenbaar te maken, omdat ze bij mensen de uitwerking kunnen zijn van eigen ideeën waar men nog geen gepaste methode bij vond. Ik heb deze handelingen ook niet allemaal zelf uitgevonden. Hier en daar raap je als jonge leerkracht wetenswaardigheden en methodes op, die goed kunnen passen in het eigen klashouden. Ik vind het dan ook bijzonder jammer wanneer leerkrachten ontstemd zijn wanneer je "hun" methode of "uitvinding" overneemt. Ik vind het integendeel een bevestiging van de waarde ervan. Mits aanpassing kan iedereen er het beste uithalen.

In een steeds evoluerende onderwijsvisie moet plaats geruimd worden voor nieuwe ideeën en werkwijzen. Het is dan voor een onderwijzer onontbeerlijk om op de hoogte te blijven van wat er in zijn wereld omgaat. Allerlei initiatieven komen tegemoet aan zijn wens om op de hoogte te blijven. Zo had ik veel te danken aan het Hoger Instituut voor Opvoedkunde, waar de inzichten die ik in mijn korte onderwijservaring opdeed, scherpgesteld werden. Ik weet dat het daarmee niet af is, want aan evolutie komt geen einde. Zo ontdek ik elke dag nieuwe dingen, krijg ik andere ideeën en zoek ik nieuwe oplossingen. Oplossingen die dit jaar goed zijn, blijken volgend jaar niet toepasbaar of gaan de mist in, om later misschien weer bruikbaar te worden. Dat steeds veranderende is het boeiende in het beroep, als je er maar zorg voor draagt dat het je niet overspoelt ...

Danny Vercaigne, Guido Gezellelaan 64, 8800 Roeselare.

BIBLIOGRAFIE

Curtis Booraem, John Flowers en Bernard Schwartz, Opvoeden tot zelfbewustheid handleiding voor ouders en onderwijskrachten, uitg. Het Spectrum, Utrecht - Antwerpen, 1980.

Ervarend Leren, gebaseerd op de pedagogische ideeën van Paolo Freire, De Hor stink, Amersfoort, 1978.

Guus Kuijer, Het geminachte kind, De arbeiderspers, A'dam, 1980.

Luk Versteylen, We hebben ze niet meer alle 5. Stil Leven, Borgerhout, 1981.

Harold Bessell c.s., Het kringgesprek, emotionele en sociale opvoeding op school, Lemniscaat, Rotterdam, 1978.

Gambrell L.B. e.a. Kinderen leren motiveren, Uitg. Wolters - Noordhoff Groningen.

Als ik zag dat Petriën naar
de muziek school ging gaan.
dan wou ik ook gaan. Ik zat thuis
te overzelen of ik het zou vra-
gen. Maar toch houd ik het ge-
noeg. Ik zei: best dat ik
het opbrongd had.